

Голові спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03
у Тернопільському національному педагогічному
університеті імені Володимира Гнатюка
доктору педагогічних наук, професору,
дійсному члену НАПН України
Кравцю Володимирі Петровичу

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Петренко Лариси Михайлівни

про дисертацію **Козубцова Ігоря Миколайовича**

**«Теоретичні і методичні основи розвитку методологічної культури
ад'юнктів»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність дисертаційного дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Актуальність і доцільність дослідження зумовлена тим, що на початку ХХІ століття в умовах глобалізаційних процесів, стрімкого науково-технічного прогресу, техніко-технологічних змін у різних галузях економіки та оборони постає завдання створення моделей безперервного навчання працівників. У сфері оборони і національної безпеки ця необхідність зумовлюється появою новітньої гібридної форми ведення війни із застосуванням кіберпростору, ескалації збройного конфлікту на Донбасі, що спричиняє інтенсивне оновлення озброєння і військової техніки і, відповідно, фахової підготовки офіцерів, здатних до виконання оперативних завдань, пов'язаних з одержанням нових наукових результатів та науковим супроводженням їх практичної реалізації у Збройних силах. Таким чином необхідним є створення і налагодження конкретного механізму, який забезпечував би постійний розвиток методологічної культури ад'юнктів під час навчання в ад'юнктурі, підвищення їхньої професійної компетентності з метою вирішення тих чи інших проблем галузі.

Отже, дослідження теоретичних і методичних основ розвитку методологічної культури ад'юнктів є актуальною проблемою, а тому звернення Козубцова І.М. до цієї теми є виправданим і обґрунтованим.

Актуальність дослідження Козубцова І.М. підтверджується також тим, що воно виконувалося в межах тематики, передбаченої планом наукової і науково-технічної діяльності Військового інституту телекомунікацій та інформатизації на 2011-2020 роки, відповідно до якого на Замовлення Директора Департаменту військової освіти та науки Міністерства оборони України виконані науково-дослідні роботи (НДР): «Управління якістю підготовки військових фахівців з вищою освітою для Збройних сил України» (шифр «Якість-2011»); «Тенденції та перспективи інноваційного розвитку системи військової освіти» (шифр «Перспектива-ВО»); «Історія військової освіти в Україні (1991-2012 рр.)» (шифр «Історія»); «Обґрунтування перспективної системи підготовки та

підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників для Збройних сил України» (шифр «Підготовка-В»).

Рецензоване дослідження відповідає державним документам про вищу освіту, його тему затверджено Вченою радою Національного авіаційного університету (протокол №11 від 22.12.2020).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.
Ґрунтовне вивчення джерельної бази (637 найменувань, із них 16 іноземною мовою), яке здійснив здобувач, дали змогу розкрити міждисциплінарні підходи до проблеми розвитку методологічної культури ад'юнктів. Дисертант на належному науковому рівні обґрунтував вибір теми, визначив мету й завдання дослідження. Основною метою дослідження ним визначено розроблення й обґрунтування педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів та експериментальну перевірку її ефективності.

Відповідно до мети дисертаційного дослідження здобувачем визначено вихідні положення (завдання, об'єкт, предмет, наукова новизна, практичне значення одержаних результатів), які є достатньо виваженими, взаємопов'язаними, логічними й цілком обґрунтованими. У процесі розв'язання поставлених завдань було використано комплекс оптимальних методів науково-педагогічного пізнання. Найбільш продуктивними, на нашу думку, виявилися обрані автором теоретичні методи, зокрема: історичного, структурно-генетичного, аналітично-порівняльного аналізу, синтезу та узагальнення, моделювання для аналізу й узагальнення наукової літератури за проблемою дисертаційної роботи, уточнення суті і структури поняття «методологічна культура ад'юнктів», розроблення концепції розвитку методологічної культури ад'юнктів, аналітично-порівняльного оцінювання новизни результатів кваліфікаційного дослідження, обґрунтування методологічних і методичних основ дослідження, моделювання науково-методичного супроводження ад'юнктів та педагогічної системи розвитку їхньої методологічної культури. Використання емпіричних методів (праксиметричні, діагностичні, обсерваційні, експериментальні) уможливили виявлення інформації про стан розвиненості методологічної культури ад'юнктів та визначення якості експериментальних матеріалів, збагачення досвіду використання арсеналу методів професійно-педагогічного вдосконалення, самовдосконалення і саморозвитку ад'юнктів, перевірку результативності педагогічної системи розвитку їхньої методологічної культури.

Дисертацію написано на належному науковому рівні. Здобувач володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній табличні і графічні матеріали. Рівень апробації результатів дослідження є також належним і підтверджується участю дисертанта у науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівнів. Основні положення дисертації Козубцова І.М. представлено у 92 наукових публікаціях, серед них 3 монографії (у співавторстві); 2 навчально-методичних посібниках; 45 статтях у наукових фахових виданнях України (з них 41 одноосібні); 11 статтях в періодичних наукових виданнях інших держав (з них 6 одноосібні); 9 статтях, що додатково відображають

результати дослідження (з них 6 одноосібні); 22 тезах доповідей наукових конференцій.

Зазначимо, що наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно представлено в означених друкованих працях.

Найбільш суттєвими результатами дисертації є розроблення й обґрунтування концепції розвитку методологічної культури ад'юнктів, **обґрунтування** педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів та її моделювання, **розроблення** моделі науково-методичного супроводу ад'юнктів, **визначення** організаційно-педагогічних умов розвитку методологічної культури ад'юнктів, **удосконалення** критеріїв розвиненості методологічної культури ад'юнктів, **уточнення та конкретизація** змісту поняття «методологічна культура ад'юнктів», **дослідження сутності і виявлення специфіки** етапів розвитку методологічної культури, **подальший розвиток** положення про неперервний процес розвитку методологічної культури ад'юнктів, особливості їх військово-професійної діяльності, методики дослідження методологічної культури дослідників.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в упровадженні в освітній процес ад'юнктури комплексу методів розвитку методологічної культури ад'юнктів з використанням традиційних й інноваційних форм та методів навчання, методів організації наукової школи з проектування індивідуальної адаптивної траєкторії навчання та розвитку методологічної культури ад'юнктів, факультативної освітньо-наукової програми розвитку методологічної культури (написання дисертації), системи засобів діагностування якості освіти наукової школи (моніторинг та діагностування розвиненості методологічної культури ад'юнктів у контексті загальної процедури атестації), у розробленні науково-методичного комплексу, що складається з трьох монографій, чотирьох методичних розробок, інструментарію для комплексного діагностування рівня розвиненості методологічної культури ад'юнктів.

Позитивної оцінки заслуговують додатки, які унаочнюють результати проведеної науково-дослідної роботи.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Структура дисертаційного дослідження Козубцова І.М. є виваженою й логічною. Науковий пошук здобувача розгортається у відповідності до сформульованого наукового апарату дослідження, його мети й поставлених завдань. Матеріали дисертаційної роботи адекватно структуруються в основному змісті роботи, що складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків, поданих у другій частині.

Зважаючи на логіку дослідження Козубцова І.М., заявлену в дисертації наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, можна виокремити основні концепти роботи:

1) визначення теоретичних засад розвитку методологічної культури ад'юнктів;

2) теоретичне обґрунтування концептуальних засад, розроблення авторської концепції розвитку методологічної культури ад'юнктів і структури розвитку педагогічного процесу наукової школи;

3) теоретичне обґрунтування, моделювання педагогічної системи та розроблення комплексної методики розвитку методологічної культури ад'юнктів;

4) дослідно-експериментальне оцінювання ефективності педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів.

Кожен з концептів несе певну наукову новизну, що надає роботі наукової значущості та прикладної завершеності.

У межах *першого концепту* здобувачем обґрунтовано теоретичні засади розвитку методологічної культури ад'юнктів, здійснено структурний аналіз зазначеного поняття та обґрунтовано його сутність. Ґрунтовний критичний аналіз наукових праць з проблеми розвитку методологічної культури ад'юнктів уможливили виявлення стану розробленості питання та рівня розвитку методологічної культури ад'юнктів. Семантичний аналіз досліджуваного феномену дав змогу дисертанту виявити суть поняття «методологічна культура ад'юнктів» та розробити його структуру, яка в подальшому дослідженні використовувалась як теоретична основа для розв'язання означеної проблеми.

Цікавою, на нашу думку, є логіка обґрунтування ключових понять дослідження через вивчення суті і структури категорій «методологія + культура + носій методологічної культури (ад'юнкт) + офіцер» з подальшим синтезом виявлених взаємопов'язаних особливостей, характерних для організації наукової діяльності ад'юнктів і в подальшій військовій службі офіцера-вченого. Введення в науковий обіг дефініції «методологічна культура ад'юнктів», в якому відображено життєві етапи «людини, а саме «курсант», «офіцер», «ад'юнкт», тобто майбутній науковий та/або науково-педагогічний працівник вищої кваліфікації» (с. 155) є вагомим внеском у розвиток теорії трансформаційного навчання.

У межах *другого концепту* Козубцовим І.М. виконано обґрунтування концептуальних засад та представлено авторську концепцію розвитку методологічної культури ад'юнктів. Здобувачем проведений аналіз нормативно-правової бази, на основі якої структуровано розроблену автором концепцію, яка включає: визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована концепція; аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання концептуальним методом; мета концепції; визначення оптимального варіанту розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів; шляхи і способи розв'язання проблеми, термін виконання концепції; очікувані результати виконання концепції, визначення її ефективності; оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання концепції. Таким чином, обрана автором класична структура теорії розвитку методологічної культури ад'юнктів доповнюється програмними положеннями її реалізації в практичній діяльності, що надає практико орієнтованого характеру науковим результатам дослідження. Заслуговує на увагу компонентний склад теорії розвитку методологічної

культури ад'юнктів, який в дисертаційній роботі теоретично обґрунтований і візуалізований на рис. 2.1 (с. 162), 2.2 (с. 165). У підрозділі 2.1 (с. 169-171) автором представлено «м'яку модель» розвитку методологічної культури ад'юнкта, яка відображає реалізацію ідеального стану взаємодії суб'єктів педагогічного процесу наукової школи, зміст і структуру якого обґрунтовано дослідником у другому розділі на с. 175-200. Інтеграція використаних методів для обґрунтування концепції вказує на уміння дисертанта застосовувати нестандартні підходи для розв'язання педагогічних проблем і отримання результатів, заснованих на принципах єдності теорії і практики.

У межах *третього* концепту Козубцовим І.М. теоретично обґрунтовано і змодельовано педагогічну систему «наукова школа» та розроблено комплекс методів розвитку методологічної культури ад'юнктів. Важливим для такого типу досліджень є визначення і конкретизація основних завдань, що сформульовані дослідником на с. 203, на реалізацію яких спрямовано розроблену модель педагогічної системи науково-методичного супроводження як соціальної системи, системоутворювальним чинником якого є управління діяльністю ад'юнктів. Спроектована модель педагогічного процесу складається з цільового, змістового, діяльнісного і результативного компонентів. Її наукова новизна полягає у врахуванні світоглядної наукової картини та особистісно-орієнтованого підходу до вибору змісту та форм виховання і навчання ад'юнктів, а також розвитку в них методологічної культури.

Отже, Козубцовим І.М. обґрунтовано, розроблено і графічно представлено на с. 206, 207, 328 моделі: педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів; структурно-функціональну модель педагогічної системи, що реалізує педагогічний процес ад'юнктури та наукової школи, та структурну модель суб'єкт-суб'єктної взаємодії, які слугують досліднику інструментом для більш глибокого дослідження її складників та визначення шляхів впровадження в практику підготовки майбутніх офіцерів-науковців.

В рамках дисертаційного пошуку дослідником розроблено діагностичний інструментарій – критерії, параметри та рівні оцінювання розвитку методологічної культури ад'юнктів, до яких дисертантом сформульовано вимоги і визначено обмеження.

Особливу увагу заслуговують технології і комплекс методів навчання ад'юнктів через наукове дослідження в контексті їх професійної підготовки, виокремлені і обґрунтовані наукові підходи розвитку методологічної культури ад'юнктів (системний, культурологічний, андрогогічний, акмеологічний, аксіологічний, компетентнісний і діяльнісний), організаційно-педагогічні умови (формування позитивної мотивації до професійного науково-педагогічного вдосконалення, самовдосконалення і саморозвитку; навчання в науковій школі розвитку методологічної культури; розвиток суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі науково-методичного супроводу ад'юнктів; стажування на посаді майбутнього наукового керівника для формування системи методологічних знань, умінь, професійно-важливих якостей керівника), комплекс специфічних

принципів, зокрема: ціннісно-сміслової спрямованості, культуровідповідності, єдності професійної і методологічної культури, співтворчості, інноваційного розвитку тощо.

У межах *четвертого* концепту Козубцовим І.М. експериментально перевірено і оцінено ефективність педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів. Для організації дослідження використовувалась широка експериментальна база, до якої увійшли не тільки вітчизняні, але і зарубіжні заклади вищої освіти, зокрема з Республіки Казахстан. Тривалий період дослідження (2009-2018 рр.), різноманітний комплекс використаних емпіричних і статистичних методів, власний досвід професійної діяльності дозволили дисертанту отримати цілком прогнозовані результати й провести їх кількісний і якісний аналіз. Надійність результатів дослідження підтверджують відповідні довідки про впровадження основних положень дисертаційної роботи.

Висновки дослідження є обґрунтованими. Виклад матеріалу в роботі є послідовний, виявляє науковий характер, має прикладне значення. Дисертація Козубцова І.М. засвідчує високий науковий світогляд дослідника, його високий рівень методологічної культури, обізнаність із літературними джерелами у зазначеній сфері.

Зміст автореферату Козубцова І.М. ідентичний до тексту дисертації, а наукові положення, висновки, рекомендації, що наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації. Отже, можна зробити висновок про наукову зрілість здобувача, уміння досліджувати ним системні проблеми теорії і методики професійної освіти, аналізувати й узагальнювати накопичений матеріал, формулювати висновки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи теоретичне і практичне значення отриманих здобувачем результатів, слід відмітити деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. Високо оцінюючі здійснений у розділі 1, підрозділ 1.1. аналіз стану розробленості питання розвитку методологічної культури ад'юнктів у теорії і практиці, дисертант акцентує увагу на наслідках започаткування принципів Болонського процесу для аспірантів, проте не розглядає його подальший вплив на якість підготовки докторів філософії у динаміці.

2. На наш погляд, семантичний і структурний аналіз ключових понять дослідження є теоретичною основою для визначення їх суті і структури, проте використання контент-аналізу вітчизняної і зарубіжної, енциклопедичної та словникової літератури при розгляді поняттєво-категоріального апарату дослідження з подальшим дотриманням логіки визначення понять забезпечило би їм більш широке наукове підґрунтя для введення в науковий обіг.

3. З нашої точки зору, надзвичайно цінними є моделі: педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів; структурно-функціональна модель педагогічної системи, що реалізує педагогічний процес ад'юнктури та наукової школи, та структурна модель суб'єкт-суб'єктної взаємодії, які представлено на с. 206, 207, 328. Однак, на наш погляд, їх

